

ƏMİN MƏƏLUFUN HƏYATI VƏ YARADICILIĞI

Xuraman ƏLİYEVƏ*

Açar sözlər: Əmin Məəlufl, jurnalist, “ən-Nahar” qəzeti, yazıçı, Şərq bədii yaradıcılığı, Şərq-Qərb sivilizasiyası

Giriş

Dünya tarixində elə dahi şəxsiyyətlər vardır ki, onlar müəyyən bir millətin, ölkənin sərhədlərini keçərək bütün bəşəriyyət miqyasında inkişafa, tərəqqiyə ömrünü vermiş, müxtəlif mədəniyyətlər arasında körpü rolunu oynamışlar (1). İstər Şərq, istərsə də Qərb oxucuları və tarixsevənlər üçün doğma olan, yaradıcılığı ilə xalqlar və mədəniyyətlər arasında qarşılıqlı tolerant münasibətə böyük əhəmiyyət verən tarixi roman yazıçılarından biri də Əmin Məəluflur. Əmin Məəluflur həm bədii yaradıcılığı, həm də böyük məna tutumuna malik olan fəlsəfi və tarixə düşmüş müasir baxışlarına görə Şərq mahiyyətini ifadə etsə də, ideya və məzmun baxımından Qərb rəşadətindən və romantizmindən bəhrələnmişdir (20).

Ailəsi, təhsili və həyatı

Əmin Məəluflur 25 fevral 1949-cu ildə Livanın paytaxtı Beyrutda anadan olmuşdur. Məəluflun atası Ruchdi Məəluflur, katolik dininə mənsub bir ərəb olmuşdur. O, fərqli xüsusiyyətləri və müxtəlif bacarıqları olan bir ziyalı idi. Ruchdi Məəluflur, yazıçı, müəllim və jurnalist kimi peşələrlə məşğul olmuşdur. Əmin Məəluflun anası Odette xristian Maronitlər tayfasından olan bir ailənin qızı idi. Məəluflur ibtidai və orta təhsilini Beyrutdakı Fransız Cizvit məktəbində başa vurduqdan sonra Beyrutdakı Fransa Universitetində Sosiologiya və İqtisadiyyat elmləri üzrə təhsil almış və universiteti fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir.

Əmin Məəluflur atası kimi jurnalistikaya maraq göstərmişdir. O, 22 yaşında ikən Beyrutun yerli qəzetlərindən biri olan “ən-Nahar” qəzetində yazıçı və baş redaktor vəzifələrində işləmişdir. O, bu vəzifədə işlədiyi vaxtlarda Hindistan, Banqladeş, Somali, Keniya, Efiopiya, Yəmən və Əlcəzair kimi bir çox ölkəni gəzmək fürsətini əldə etmişdi. Əmin Məəluflur gəzdirdiyi ölkələrdə baş verən müharibələrə və münaqişələrə toxunaraq məsələnin həlli yollarını yazılarında ətraflı qələmə almışdır (17, s.35).

Lakin 1975-ci ildə FAT-Fələstin Azadlıq Təşkilatı (PLO-Palestine Liberation Organization) və müsəlmanlar tərəfindən xristian qrupların təhrik edilməsi nəticəsində Beyrutda vətəndaş müharibəsi başladı. Müharibənin dəhşəti Məəluflun Beyrutdakı həyat və yaradıcılığına da təsir etdi. Əmin Məəluflur 1976-cı ildə həyat yoldaşı və üç uşağı ilə birlikdə bir daha geri dönməmək şərti ilə Fransaya qaçqın kimi yerləşdi. Məəluflur burada yenidən “Jeune Afrique” və “ən-Nahar” qəzetlərində jurnalist kimi fəaliyyətini davam etdirdi.

Bədii fəaliyyəti

Eyni bölgədə yaşayan fərqli etnik quruluşlar tərəfindən yaradılan ortaq mədəniyyət sintezini tarixi reallıqlarla qarışdırmaq və romanlarını uğurla həyata keçirmək üçün Əmin Məəluflur ilk əsəri olan “The Crusades Through Arab Eyes” (“Ərəblərin gözü ilə Xaçlı yürüşləri”) romanını 1983-cü ildə nəşr etdirdi. Bu əsər Məəluflun ilk əsəri olmasına baxmayaraq dünyada oxucular arasında böyük əks-səda saldı. Kitaba marağın bu qədər çox olmasının əsas səbəbi, Qərb Səlib yürüşlərinin din, iqtisadiyyat və siyasət kimi bir çox fərqli cəhətdən tədqiq edilməsi idi. Məəluflur burada bir miflərin,

* Filologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, AMEA akad. Z.M.Bünyadov adına Şərqşünaslıq İnstitutu
E-mail: siniguricka@mail.ru

ağızdan-ağıza danışılan əhvalatların nəsil-dən-nəslə ötürüldüyünü və Şərq-Qərb mədəni qarşıdurması adı altında hansı səhv yollara yönəldiyinə oxucusunun diqqətini çəkir. Bu ekspedisiyalar, həmsöhbətlərinin nəzərindən və tamamilə fərqli bir baxımdan, bir romantik fantastika ilə verilir. Onlarca dilə tərcümə olunan bu romandan sonra bir çox Qərb yazıçısı, Səlib yürüşləri fikri ilə fiziki güc formalaşdıraraq Şərq-Qərb qarşıdurması yaratmışdılar. Onlar dini bəhanə edərək münasibətləri alovlandıran tarixi səhvi dünyanın gözündə şübhə altına almağa başladı və oxucular arasında başlayan xoş münasibət dinlərarası tolerantlığı yenidən gözdən keçirməyə ehtiyac olduğunu bir daha sübut etdilər (15, s.3).

1986-cı ildə müəllifin ikinci kitabı və ilk romanı hesab olunan “Léon l'Africain” (“Afrikalı Leo”) nəşr olundu və geniş oxucu auditoriyası qazandı. Yüzlərlə dilə tərcümə olunmuş və dünyanın bir çox ölkəsində böyük marağa səbəb olan roman bu gün XXI əsr klassikləri arasında mühüm yerlərdən birini almasına səbəb oldu. Kitabın nəşr olunduğu il Əmin Məəlüf Fransa-Ərəb Dostluq Mükafatına layiq görüldü (5, s.11).

1988-ci ildə nəşr olunan “Samarcande” (“Səmərqənd”) romanı beynəlxalq səviyyədə məşhur oldu. Roman çox böyük maraqla oxundu və dünyanın bir çox dillərinə tərcümə edildi. “Səmərqənd” əsərində oxucuya Atlantik okeanının dibində qərq olan bir kitabdan bəhs edilir. Bu romanda XX əsrin ən böyük gəmisini “Titanik” aysberqə çırpılıb batan vaxt göyertəsində 13 milyon sterlinq məbləğində sərvətlə yanaşı, Ömər Xəyyamın qədim əlyazması “Rübaiyat”ı (h.1072-ci ildə Səmərqənddə yazılmışdır) da var idi (23). İran şairi, riyaziyyatçı, astronom, filosof, alim Ömər Xəyyamın rübaisinin tək nüsxəsi “Titanik” gəmisini kimi okean suları altında qərq oldu. Müəllif nəinki islam dünyasının, hətta dünyanın çox şey itirdiyini oxucusuna üzülərək çatdırmışdır. Əsərdə dənizdə qərq olmasına inanan insanların başına gələn macərələr fantastik hadisələrlə səhnəyə qoyulmuş və XX əsrin maraqlı hadisələri kimi təqdim olunmuşdur. “Səmərqənd” romanı Əmin Məəlüfa uğur gətirən ən böyük əsər olmuşdur (10, s.11).

1991-ci ildə “Les Jardins de Lumière” (“İşıq bağçaları”) romanından sonra, 1992-ci ildə, “Le Ler Siècle après Béatrice” (“Beatrisdən sonra birinci yüz il”) romanı ilə istedadlı yazıçı olduğunu sübut edən Əmin Məəlüf onu sevən milyonlarla oxucu kütləsinə sahib oldu. Əmin Məəlüf kitablarında zənginlər arasında düşmənçilikdən, texnologiya sahəsində inkişaf etmiş Qərbdən geridə qalmış Şərq arasında olan problemlərdən, əxlaqi dəyərləri itirməyə üz tutmuş elmə qədər bir çox mövzunu tarixin seyri içərisində xəyali qəhrəmanlar vasitəsi ilə günümüzdə gətirib çıxartmışdır (7).

“Tanios qayası” romanı 1993-cü ildə Əmin Məəlüfa Fransanın məşhur mükafatlarından biri olan “Qonkur Akademiyası Ədəbiyyat Mükafatını” qazandırdı. Məəlüf XIX əsrdə Livandan bəhs edən bu kitabında xristian dininə mənsub olan bir ərəb Şeyx Françislə, onun nikahdankənar oğlu Taniosun tarixi hadisələr içində başına gələnlərdən bəhs edir. 1996-cı ildə məşhur yazıçı Əmin Məəlüfun (“Les Echelles du Levant”) “Şərqi limanları” adlı kitabı nəşr olundu. Məəlüfun bu əsəri ən bəyənələn əsərlərdən biri kimi qiymətləndirildi (11).

Romanın qəhrəmanı olan Ossyane Ktabdarın inqilabçı hərəkətlərin təsiri altında olan Fransada həmişə susdurduğu inqilabçılara azadlıq ruhunu verməklə “Müqavimət Təşkilatı”na üzv olmağa qərar vermiş, bununla yanaşı onun həm də Osmanlı padşahının nəvəsi olduğunu göstərən yazıçı bunu dərin eşq macərəsi kimi ustalıqla göstərə bilmişdir. Əslində Əmin Məəlüf Şərqi dəyərlərini qəlbində daşıyan şərqlilərin Qərbin inkişafı qarşısında gözlərinin qamaşmasını hüznü bir şəkildə oxucuya çatdırabilmişdir.

Yazıçı 1998-ci ildə yazdığı “Les Identités Meurtrières” (“Ölümcül şəxsiyyətlər”) adlı əsərini, 2000-ci ildə isə “Le Périphe de Baldassare” (“Yüzüncü Adı-Baldassaranın səfəri”) adlı romanını nəşr etdirdi.

Əmin Məəlüf bu kitabda əslində Allahın 99 deyil, 100 adı olduğunu bildirir. Bu itirilmiş adın sirrini yalnız bir kitabda aşkara çıxara biləcəyini öyrənən Embriaco Baldassare adlı katolik İtaliyada ikinci əl kitab və jurnal satanların bu kitabın izinə düşərək Beyrutdan İstanbula, oradan da Londona uzanan sərgüzəştlərini fantastik bir əda ilə qələmə almışdır (8).

Yenə 2000-ci ildə Əmin Məəlüf Finlandiya bəstəkarı Kaija Saariaho tərəfindən təqdim olunan opera üçün "L'amour de loin" ("Uzaqdan sevgi") adlı libretto yazdı (12). 2004-cü ildə Saariaho mahnılarına söz yazan Məəlüf yenə həmin bəstəkarın ikinci operası üçün 2006-cı ildə "Adriana Mater" librettosunu qələmə aldı (24).

Əmin Məəlüfun 2004-cü ildə nəşr olunan və ailəsinə həsr etdiyi kitabı "Origines" ("Yolların başlanğıcı") adlanır. Bu kitabda Əmin Məəlüf Beyrutdan Kubaya, oradan da Amerikaya qədər uzanan nəslinin və ana nənəsindən qalan tarixi sənədlərin və məktublərin izini araşdıraraq sadəcə öz keçmişini deyil, dövrün hadisələrini də işıqlandırmışdır (13).

Əmin Məəlüf 2009-cu ildə "Le dérèglement du monde" ("Oxundan çıxmış dünya") adlı kitabını nəşr etdirmişdir. Müəllifin kitabları nəşr olunduğu gündən yüksək tirajla satılmış və kitabları bir çox dillərə tərcümə olunmuş və olunmaqdadır (25).

Əmin Məəlüfun "Yüzüncü Ad" - "Baldassaranın Səfəri" (2000), "Yolların başlanğıcı" (2004) romanları və "Uzaqdan sevgi" (2002) və "Adriana Mater" (2006) adlı iki opera librettosu da işıq üzü görmüşdür (14).

Əmin Məəlüfun cazibədarlığı onun Şərq bədii yaradıcılığı ilə Qərb rəşionalizm ənənələrinə sadıq olmasından irəli gəlir. Onun yaradıcılığında ənənəvi motivlər və müasirlik ilk növbədə bir avropalı alim kimi müraciət etsə də, sonrakı tədqiqatlarında o, şərqli bir mütəfəkkir kimi tarixi hadisələri dəyərləndirmiş və onun Şərq ilə Qərb düşüncə tərzlərini vəhdət halında ifadə edən əsərlərini fəlsəfi aspektdə də təhlil etmişdir (22).

Tədqiqatçılar Əmin Məəlüfun fəlsəfi dünyagörüşündən bəhs edərkən əvvəllər bu barədə aparılan tədqiqatlara da öz münasibətlərini bildirmişlər. Livan əsilli fransız yazıçısı Əmin Məəlüf hal-hazırda dünyada baş verən global hadisələrlə bağlı proseslərdə Qərb dünyasını günahlandırır. Belə ki, Şərq və Qərb sivilizasiyası arasındakı fərqləri qiymətləndirərkən, Qərb sivilizasiyasının əvəzinə yeni bir çıxış yolu təklif edən Məəlüf, sivilizasiyaların sonunun gəldiyini xəbərdar edir. O, yeri gəldikcə müsəlman dünyasına da ağır ittihamlar yönəltmişdir. Məəlüf müsəlman ölkələrindən bəhs edərkən Türkiyəyə qarşı olan sevgisinin səbəbsiz olmadığını vurğulayaraq bu sevginin babasından qaynaqlandığını xüsusi vurğulamışdır (26).

Əmin Məəlüf bir müsahibəsində babasının Atatürk haqqında bir fikrini belə ifadə etmişdir: "Babam Butros Məəlüf Atatürkdən çox təsirlənirdi. Babam nənəmin hamilə olduğunu öyrəndikdə dünyaya gələcək övladına Kamal adını verəcəyini deyir. Hər kəs onun dünyaya gələcək oğlunu Atatürkün şərafinə "Kamal" deyər çağıracağını bilirdi. 1921-ci ilin dekabrında babamın qızı dünyaya gəldi. Babam fikrini dəyişmək istəmədiyi üçün qızına Kamal adını vermişdi. Çox sevdiyim bibim Kamal adına görə həmişə problem yaşadığını bildirmiş və onu tanımayanlar "Kamal bəy" deyər müraciət etmişdilər. Xüsusi olaraq demək istəyirəm ki, bibim çox mükəmməl bir xanım idi" (19).

Əmin Məəlüf "Çivisi çıxmış dünya" adlı kitabında Atatürk və Türkiyə haqqında bir çox məsələyə toxunaraq demişdir: "Birinci Dünya müharibəsinin sabahı, Türkiyənin indiki ərazisi, müttəfiqlər arasında bölüşdürülərək "Versailles"də və "Sèvres"də toplanan Qərb qüvvələri bu torpaqlara sahib olmaq istəyirdilər. Lakin Osmanlı ordusunun bir əsgəri qalib olan qüvvələrə boyun əyməyərək, qarşılaşdıqları bütün haqsızlıqlara baxmayaraq cəsarətini göstərmiş, Mustafa Kamal Paşa silahlanaaraq ölkəsini işğal etmiş yadelli işğalçılardan azad etmişdir" (22).

XX əsrin əvvəllərində Qərb mədəniyyətinin ən çox yayıldığı Şərq ölkələrindən biri olan Livan mədəniyyətlər arasında necə əlaqələndirici rol oynayırdısa, müasir dövr alimlərindən Əmin Məəlüf əsərləri bu əlaqələri Şərqlə Qərb arasında bir daha möhkəmləndirən əsas vasitələrdən birinə çevrilmişdir.

Müasir dövrdə Ə.Məəlüfun yaradıcılığının aktual olması, tarixi hadisələrə müasir nöqtəyi-nəzərdən (mövqedən) yanaşmasıdır. Onun bir sıra əsərləri türk və digər dillərə tərcümə edilmiş, böyük oxucu kütləsini özünə cəlb etmişdir. Ümumiyyətlə, tərcüməçilər tərcümələrində Əmin Məəlüfa xas olan poetik üslubun saxlanmasına cəhd göstərmiş, romanlarda təfərrüatı deyil, müəllifin ideya və baxışlarını, o cümlədən ruhunu önə çəkmişdilər. Əmin Məəlüf öz yaradıcı təfəkkürünün məhsulu olan ideyalarla bərabər Şərq insanına Qərb düşüncə tərzinin onların həyatına necə təsir etdiklərini

və tarixi hadisələrdən düzgün nəticə çıxartmadıqları üçün hərtərəfli inkişaf mərhələsinə qədəm qoya bilmədiklərini dönə-dönə vurğulamışdır.

Əmin Məəlüfun əsərlərində baş vermiş hadisələrin ideya qaynaqları və onun Şərq-Qərb dəyərləri ilə əlaqələri müqayisəli şəkildə şərh edilmişdir. Oxuculara təqdim olunan əsərlərində Əmin Məəlüf yaradıcılığının o dövrlük tarixi hadisələrin müasir dövrümüzə də ideya yaxınlığı olduğunu ortaya qoymuş və bir sıra ümumi cəhətlər aşkar etmişdir.

Əmin Məəlüfun fransız dilində oxuculara təqdim olunan “Léon l'Africain”, (“Afrikalı Leo”) (1986), “Samarcande” (“Səmərqənd”) (1988), “Les Jardins de Lumière” (“İşıq bağları”) (1991), “Le Ler Siècle après Béatrice” (“Beatrikdən sonra birinci əsr”) (1992), “Tanios qayası” (1993) “Les Echelles du Levant”, (“Şərqi limanları”) (1996), “Les Identités Meurtrières” (“Ölümcül şəxsiyyətlər”) (1998). Ə.Məəlüfun “Yüzüncü Ad”, “Baldassare səfəri” (2000), “Yolların başlanğıcı” (2004) romanları və “Uzaqdan sevgi” (2002) və “Adriana Mater” (2006) adlı iki Opera librettosu oxucular arasında böyük marağa səbəb olmuşdur.

Tarixin eyni bir zaman kəsiyində Livanda və Fransada yaşayıb-yaradan böyük Şərq və Qərb mütəfəkkirinin xüsusi ilə tarixi roman mövzusunda yazıb-yaratması yeni obraz və bədii təfəkkür kontekstində bir daha ənənəvi və müasirlik prinsiplərini qoruması təsadüfi deyil.

Əmin Məəlüf əsərlərində XXI əsrə zaman məsafəsindən baxdıqda, dünyada baş verən qlobal proseslər kifayət qədər aydın göründüyünü desə də, əslində bunun belə olmadığını qeyd edir. Çünki dünyanın yeni nizamının formalaşması üçün Şərq-Qərb birliyi və sivilizasiyaların qarşılıqlı əlaqəsi olmalıdır. XX əsrin sonlarına doğru bu yeni tendensiyanın mahiyyətini və müsbət istiqamətlərini çox az dövlət görə bilirdi. İlk növbədə bu yenilik Şərq-Qərb müstəvisində qarşılıqlı münasibət və mədəniyyət mahiyyətində baş verən qlobal proseslərin siyasi müstəvidə təzahüründən ibarət olmalıdır. Dünyada Şərq və Qərb bölgüsünün aktuallığının artması, məhz yeni tendensiyaların nəticəsi idi (3).

Ə.Məəlüf öz tədqiqat obyektini kimi XIX əsrdə Şərq - İslam dünyasında, xüsusi ilə Ərəb ölkələrində baş verən hadisələri, məhz “Ərəb baharı”na “Çivisi çıxmış dünya” (“Oxundan çıxmış dünya”) romanında buna münasibətini bildirərək qeyd edir: “Son illərdə çox şey dəyişdi. Bu “Ərəb Baharı”nın hansı səbəbdən başladığını demək çox çətindir. Cəmiyyət və xalq o qədər alçaldıldı ki, bunun müqabilində siyasi iradə nüfuzunu itirdi və nəticə etibarlı ilə bu hadisələr baş verdi. Bu gedişatı hadisələrdən illər əvvəl “Çivisi çıxmış dünya” romanında yazmışdım. Ancaq bu qədər sürətli dönüşün olacağını gözləməirdim. Tunisdə üsyan başlayanda xoşbəxt idim, çünki rejimin bitəcəyinə inanırdım. Hadisələr Misirə sıçrayanda bu cür sürətli baş verəcəyini düşündüm. Liviya da ölkə çox sərt bir rejimlə idarə olunduğu üçün baş verə biləcək hər hansı bir hadisə mümkün görünmürdü. Eynilə, Suriya da baş verənlər məni təəccübləndirdi. Demək “Bahar” mənə uğurlu bir addım kimi gəlmədi. Bahar deyəndə yenə də insan xəyal qırıqlığı yaşayır, çünki sonsuz bir bahar yoxdur. Elə buna görə də bəziləri bunu “Ərəb qışı” olduğunu söyləməyə başladı. Hadisələr aylarla uzandıqca hər şey dəyişə bilər və biz buna daha dəqiq təriflər verməliyik” (16).

Əmin Məəlüf müsahibələrinin birində Türkiyənin müasir dövrdə inkişafına, demokratik üsullu idarə olunmasına və xüsusi ilə dini dəyərlərinə bağlı olaraq gələcəyə doğru hansı meyarla addımlımalı olduğunu belə izah edir: “Siyasi iqtidarın İslam mənşəli olması onlar üçün bir avantajdır. Amma əsl məharət “cəmiyyəti necə islamlaşdırma bilərəm” olmamalıdır. Belə olarsa, işlər idarəolunmaz bir hal ala bilər. Fikrimcə, əsl meydanoxuma dini referans alaraq cəmiyyəti müasirləşdirmək olmalıdır. Hər hansı bir siyasi iradə milləti cinsinə və irqinə görə ayırmasa və bərabərliyi bərqərar etsə bu rəda demokratiyanın var olduğunu demək olar”.

Ə.Məəlüf İslam ölkələri arasında Türkiyənin yerini fərqli görür və onun oynayacağı rolu xüsusi qiymətləndirir: “Türkiyənin dünyaya, xüsusən Avropa və müsəlman dünyasına verəcəyi ən gözəl töhfə dini referanslara sahib olub, sosial modernləşməni gerçəkləşdirə biləcəyini ortaya qoymalıdır” (21).

Ə.Məəlüfa görə Ərəb ölkələri yeni iqtisadi münasibətlərə keçərkən təbii ki, bu sahədə böyük təcrübəsi olan Qərb dünyasından çox şey öyrənməli və tarixin verdiyi qüruru bir kənara buraxmalıdır. Ərəb ölkələri və xüsusi ilə Liviya həm elm və texnikanın yüksək inkişaf səviyyəsinə görə, həm də neçə yüzilliklər ərzində bazar iqtisadiyyatının qərarlaşma dərəcəsinə və sosial münasibətinə görə

Qərb dünyası ilə hesablaşmağı bacarmalıdır. Onlar bu prosesə qəbahət deyil, inkişafa aparan bir vasitə kimi baxmalıdırlar. Bəli, müasirlik ancaq texnologiya və iqtisadiyyat göstəriciləri ilə müəyyən edilsə də, müasir insan psixologiyasının formalaşmasında bəşəriyyətin minillərlə ölçülən mənəvi təkamül yolu bəlkə də elmi-texniki tərəqqidən daha çox rol oynamışdır (17, s.45).

Çox təəssüflər olsun ki, bəzi ziyalılar Şərqi dünyasını təmsil edən ölkələrin müasir texnikaya əsaslanan iqtisadi yarışda qabaqcıl Qərb ölkələrindən geri qalmasının səbəblərini islam, milli-mənəvi dəyərlər, adət-ənənələr və ənənəvi düşüncədə görürlər. Amma əslində bu belə deyil, iqtisadi inkişafın hərəkətverici qüvvəsi din yox, elmdir (22).

Ə.Məəlüf romanlarında və müsahibələrində tez-tez Şərqi-Qərb ziyalılarına “Gələcək nəsillərə hansı mədəniyyəti buraxırsınız?” sualını verməkdədir. O, xüsusi ilə Şərqi ziyalılarına xristianlıqla İslamı müqayisə edərək siyasi iradənin rolunu ayrı, dini düşüncə və həyat tərzini dəyərləndirmənin doğru olmadığını bildirmiş və Şərqi-Qərb ziyalılarına sərt dillə tənqid etmişdir: “Bəzi qərblilər Şərqi çox tənqid etdiyimi deyirlər. Mən onlara deyirəm ki, mən Qərbi də tənqid edirəm, amma siz bunu görmürsünüz. Hər ikisini də tənqid edirəm. Çünki hər ikisi də çox pis vəziyyətdədir. Bu gün dünyada baş oyunçu olduğuna görə Qərb baş verənlərə görə böyük məsuliyyət daşıyır”. “Dünyanı idarə edən Qərbdirmi?” sualına Ə.Məəlüfun cavabı: “Bəli, Berlin divarı yıxıldıqdan sonra Qərb, xüsusən ABŞ dünyanı idarə edən ən vacib oyunçu oldu. George W.Buşun səkkiz illik hakimiyyəti hər baxımdan mənəvi və siyasi dağıntıya səbəb oldu. Dünyanın problemləri ciddi şəkildə kəskinləşdi. Buş administrasiyasının ən böyük faydası sistemin məhdudiyətlərini göstərməsi və bu yolun radikal şəkildə sorğulanması olmuşdur” (23).

Ə.Məəlüf yeri gələndə siyasi görüşlərini bildirməkdən çəkinməyən bir ziyalı olaraq fikirlərini romanlarında bəzən öz qəhrəmanlarının dili ilə, bəzən də açıq şəkildə ifadə etmişdir. Müəllif həmişə dini düşüncənin müasir elm və iqtisadiyyatla müdafiə olunmasının tərəfdarı olduğunu vurğulayaraq: “Dini iqtisadi meyarlarla deyil, ancaq mənəvi meyarlarla qiymətləndirmək lazımdır. Kimin hansı dinə qulluq etməsindən daha çox, ümumiyyətlə hansı ölkə din-elm birliyindən istifadə edir ona baxmaq lazımdır” (9, s.18).

Ə.Məəlüf cəmiyyətlərin inkişafını şəxslərdə gördüyü üçün sağlam nəsillərin yetişməsinin vacib olduğunu qeyd etmişdir. Şəxsiyyət məsələsini daha ətraflı müzakirə etdiyi “Ölümçül şəxsiyyətlər” toplusu 2000-ci ildə türk dilinə tərcümə edilmişdir. 2002-ci ildə ikinci nəşr, daha sonra bu əsər 43 nəşrlə hər kəsi heyrləndirmişdir. Bu əsərin əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, əsərdə bəşəriyyətin sülhə və qardaşlığa nə qədər ehtiyacı olduğu tərənnüm edilir. Bir çox oxucu əsərdə çətin mesajların olduğunu və bütün dövlət xadimlərinin, bütün ziyalıların, alimlərin, yaşadıqları ölkədə söz və nüfuz sahibi olan hər kəsin bu kitabı oxumalı olduğunu, onlara daha faydalı ola biləcəyini qeyd etmişdir (18, s.1).

“Ölümçül şəxsiyyətlər” xüsusilə XX əsrin ikinci yarısından bəri dünyada davam edən gərginlikləri, problemləri, kin və düşmənçilikləri, icmalar daxilində və aralarında yaranan regional və icmalararası qarşıdurmaları, müharibələri şərh edir. Müəllifə görə, şəxsiyyət mövzusunda siyasət; fərdləri, etnik və dini azlıqları təhrik etmək; öldürmək və öldürməyi qanuniləşdirməyin birbaşa vasitəsidir. Şəxsiyyət vasitəsi ilə siyasətin əsas səbəbi şəxsiyyəti təzyiq altında saxlamaq, özünü ifadə etməyə imkan verməmək və ya alçaltmaqdan ibarətdir (9, s.26).

Yenə də müəllifə görə: “Şəxsiyyət deyilən bir məfhum təklidə heç bir şey ifadə etmir. Nə irq, nə din, nə dil, nə də coğrafiya tək bir şəxsiyyəti formalaşdırır. Şəxsiyyət mozaika kimidir, müxtəlif rəng və formaların mürəkkəb bir mexanizmidir. Hansı aidiyyəti ön plana çıxarsa, şəxsiyyət ətraf mühitə və şəraitdən asılı olaraq dəyişəcəkdir. İnsanlar ən çox hara mənsub olduqlarını bilməli və bununla özlərini tanımağa səy göstərməlidirlər. Çünki şəxs dini hücumla məruz qalıbsa, şəxsiyyətinə dini ilə, etnik mənsubiyyətinə və milli mənsubiyyətinə aid hücum olunubsa, etnik mənsubiyyət ilə bağlı olduğu tayfa və qrupa hücum olunubsa, ona da aid olduğu tayfa və qrup vasitəsi ilə cavab ver-

məyə çalışır. Buna görə 1980-ci illərə qədər özünü yuqoslav olaraq bilən bosniyalılar, 90-cı illərdə özlərini müsəlman kimi xarakterizə etdilər” (9, s.31).

Müasir dünyada bəzi cəmiyyətlərində nifrət, düşmənçilik və qarşıdurma səbəb olan problemləri müəllifin baxışı və yanaşmasında mümkün qədər obyektivliyini qorumaqdadır. Onun fikirləri bütün mübahisələrin və fikir ayrılığının ən böyük amili olan qərəzdən uzaqdır. Nəinki iynəni başqa-sına, hətta bəzən belə özünə batırmağı bacaran biridir. Məəluf xristian olmasına baxmayaraq, yeri gələndə xristianlığı belə tənqid etməkdən çəkinməmişdir (16, s.8).

Məlum olduğu kimi, bu gün AB ölkələrində və ABŞ-da artan islamofobiya epidemiyası var. Ə.Məəluf tanınmış tarixi nümunələrlə islamofobiyanın ədalətsizliyini və qeyri-dəqiqliyini ortaya qoyur: “Mən qəmginəm, mən bir çoxları kimi, müsəlman dünyasında gördüklərim və eşitdiklərimdən qorxuram. Ancaq baş verənlərin İslamın təbiətinə uyğun olduğunu və dəyişməyəcəyini bildirməkdən məmnun görünənlərə təəssüf edirəm. Əgər atalarım müsəlman ordularının fəth etdiyi bir ölkədə xristian olmaqdan, xristianların fəth etdiyi bir ölkədə müsəlman olsaydılar, on dörd əsrlik kənd və şəhərlərdə imanlarını qoruyaraq yaşamağa davam edə biləcəklərinə inanmıram. İspaniyadakı müsəlmanlarla nə oldu? Siciliyadakı müsəlmanlar haqqında nə demək olar? Onlar yoxa çıxdılar, öldürüldülər, sürgünə məcbur edildilər və ya xristian olmağa məcbur edildilər”.

Kitabında Ə.Məəluf ümumi və qərəzli düşüncələrdən uzaq olmağa çalışır və demək olar ki, buna da nail ola bilmişdir. Onun aşağıdakı cümlələri güzəştə getmədən hər bir vətənpərvər və azadlıqsevər insanın çəkdiyi həsrətinin ifadəsidir: “İslamın tarixində uzunmüddətli bir yerdə yaşamaq və dözümlülük təcrübəsinin olduğunu görürəm. Dərhal əlavə etmək istəyirəm ki, dözümlülük, tolerantlıq məni qane etmir. Mən dözmək istəmirəm. Özümü inancımın asılı olmayaraq hər cür haqqa, hüquqa sahib bir vətəndaş kimi görmək istəyirəm” (9, s.50).

Əmin Məəluf keçmişdə və günümüzdə tayı-bərabəri olmayan çox az rast gələ biləcəyimiz sərbəst fikrini deməyi bacaran, Şərq-Qərb məfhumunu qucaqlaya biləcəyinə inanan humanist və dəyərlili bir fikir adamıdır.

Nəticə

XX əsrin əvvəllərində Qərb mədəniyyətinin ən çox yayıldığı Şərq ölkələrindən biri olan Livan mədəniyyətlər arasında necə əlaqələndirici rol oynayırdısa, müasir dövr alimlərindən Əmin Məəlufun əsərləri bu əlaqələri Şərqlə Qərb arasında möhkəmləndirən əsas vasitələrdən birinə çevrilmişdir.

Müasir dövrdə Məəluf yaradıcılığının aktualıq kəsb etməsini, tarixi hadisələrə müasir nöqtəyi-nəzəri ilə yanaşmasına görədir ki, onun bir sıra əsərləri türk və digər dillərə tərcümə edilmiş və böyük oxucu kütləsini özünə cəlb etmişdir. Ümumiyyətlə, tərcüməçilər tərcümələrində Əmin Məəlufa xas olan poetik üslubun saxlanılmasına cəhd göstərmiş, romanlarda təfərrüatı deyil, müəllifin ideya və nöqtəyi-nəzəri, o cümlədən hislərini önə çəkmişdirlər. Əmin Məəluf öz yaradıcı təfəkkürünün məhsulu olan ideyalarla bərabər, Şərq insanına Qərb düşüncə tərzinin onların həyatına necə təsir etdiyini və tarixi hadisələrdən düzgün nəticə çıxartmadıqları üçün hərtərəfli inkişaf mərhələsinə qədər qoya bilmədiklərini dönə-dönə vurğulamışdır.

Bu, bugün Şərq-Qərb arasında yaşanan mədəniyyətlərarası dialoq böhranı, dünyada gedən qloballaşma və inteqrasiyanın birtərəfli aparılmasına görədir. Buna görə də Məəluf aparılan tədqiqatlarda Şərq-Qərb, Afrika və Aralıq dənizi ərazilərinin etnik tərkibini, onlar arasındakı oxşar və fərqli cəhətlərini, davranışlarını romanlarında ətraflı incələmişdir.

ƏDƏBİYYAT

I. Azərbaycan dilində

1. Aida İmanquliyeva. Yeni ərəb ədəbiyyatı korifeyləri. (XX əsrin əvvəllərində Şərqlə Qərblə ədəbiyyatlarının qarşılıqlı əlaqəsi probleminə dair). Bakı, Elm, 2003.
2. Əliyeva Mehriban. “Mədəniyyətlərarası dialoqda qadınların rolunun genişlənməsi” mövzusunda keçirilən Beynəlxalq forumda çıxışı. “Azərbaycan” qəzeti, 11 iyun 2008-ci il.
3. Xəlilov S.S. Aida İmanquliyeva Azərbaycanda Şərqlə-Qərblə problematikasının ilk sistemli tədqiqatçısı kimi // Şərqlə Qərblə: ortaq mənəvi dəyərlər, elmi-mədəni əlaqələr. Bakı, Elm, 2004.

II. Türk dilində

4. “Arapların Gözüylə Haçlı Seferləri”, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul, 1998.
5. Maalouf, Amin, Afrikalı Leo, çev. S. Raşa, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993, s. 223.
6. Maalouf, Amin (2021). “Empedokles’in Dostları”. (Çev. Ali Berktaş), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
7. Maalouf, “Işık Bahçeleri”, çev. Esin Talü Çelikkann, İstanbul, 1991.
8. Maalouf, Amin, “Ölümcül Kimliklər”, çev. Aysel Bora, İstanbul, 2001.
9. “Ölümcül kimliklər”. Amin Maalouf. Çeviren: Aysel Bora, Yapı Kredi Yayınları, 2012, 133 sayfa.
10. Maalouf, A., (2008), “Semerkant”, çev.: Ali Berktaş, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
11. Maalouf, Amin (2012). “Tanios Kayası” (çev. Işık Ergüden), 34.baskı, İstanbul: YKY.
12. Maalouf, Amin, Uzaktan Aşk, çev. Samih Rifat, İstanbul, 2002.
13. Maalouf, Amin (2012). “Yolların Başlangıcı” (çev. S. Rifat-A. Derman), 31. baskı, İstanbul: YKY.
14. Maalouf, Amin (2012). Yüzüncü Ad: “Baldassare’ın Yolculuğu” (çev. Samih Rifat), 42. baskı, İstanbul: YKY
15. ORTAYLI, İlber, “Tarihî roman Fırtınası”, Milliyet (24 Ocak 2001), Pazar eki.
16. Maalouf, Amin (2009). “Çivisi Çıkmış Dünya”, FR-2009, TR-2009, YapıKredi Yayın, Çeviri: Orçun Türkay, 215 sf, 1. baskı, İstanbul: YKY.

III. İngilis dilində

17. Kemal Salibi, A House of Many Mansions, Lübnan, 2005.
18. CORM, C. “Amin Maalouf Talks About His Latest Book Origin” This interviewa.
19. Holm H., Sorencen G. Whose world order: Uneven globalization and the end of the Cold War. – Boulder: Westview Press, 1995, p.1.

IV. İnternet

20. <https://www.biyografi.info/kisi/amin-maalouf>
21. <https://www.haberturk.com/yasam/haber/801597-ak-parti-icin-aturk-topragi-sans>
22. <https://www.cnnturk.com/2009/yasam/diger/05/21/amin.maaloufun.kaleminden.aturk.ve.turkiye/527469.0/index.html>
23. <https://www.timeturk.com/tr/2009/05/27/amin-maalouf-tan-agir-bati-elestirisi.html>
24. <https://www.amazon.com/Adriana-Mater-Amin-aalouf/dp/B00GWWG69H4>
25. <http://www.sabitfikir.com/elestiri/civisi-cikmis-dunya>
26. <http://www.aminmaalouf.net/fr/sur-amin/autobiographie-a-deux-voix/>

XÜLASƏ**Xuraman ƏLİYEVƏ****Əmin Məəlüfun həyatı və yaradıcılığı**

Açar sözlər: Əmin Məəlüf, jurnalist, “Ən-Nahar” qəzeti, yazıçı, Şərq bədii yaradıcılığı, Şərq-Qərb sivilizasiyası

Məqalədə Livanın paytaxtı Beyrutda katolik dininə mənsub bir ərəb olan Əmin Məəlüfun (25.02.1949) həyat və yaradıcılığına qısa nəzər salınıb. Məəlüf ibtidai, orta, ali təhsilini Beyrutdakı Fransız məktəbində və universitetində almışdır. O, ədəbi fəaliyyətə Beyrutun “Ən-Nahar” adlı yerli qəzetində redaktor işləməklə başlamışdır. 1975-ci ildə Fələstin Azadlıq Təşkilatı yaranması nəticəsində Beyrutda vətəndaş müharibəsi başlanması ilə əlaqədar Məəlüf Fransaya bir daha geri dönməmək şərti ilə qaçqın kimi yerləşir. Məəlüf Fransada da “ən-Nahar” qəzetində jurnalist kimi fəaliyyətini davam etdirir. Məəlüfun ana dili ərəb olsa da, əsərlərini fransız dilində yazmışdır. O, bir çox romanında nəql etdiyi hadisələri tarixi fantastika ilə birləşdirən alim kimi adını tarixə yazdırmışdır. Əmin Məəlüf məşhur yazıçılar kimi maraqlı tarixi hadisələri fəlsəfi nağıl formasında, fantastik bir perspektivlə oxucuya sevdirməyə nail olmuşdur. Müasir dövrdə Ə.Məəlüfun yaradıcılığının aktual olması, tarixi hadisələrə müasir nöqteyi-nəzərdən yanaşmasıdır. Əmin Məəlüfun əsərlərində baş vermiş hadisələrin ideya qaynaqları və onun Şərq-Qərb dəyərləri ilə əlaqələri müqayisəli şəkildə şərh edilmişdir. Əmin Məəlüfun cazibədarlığı onun Şərq bədii yaradıcılığı ilə Qərb rəşonalizm ənənələrinə sadıq olmasından irəli gəlir. O, öz yaradıcılığında ənənəvi motivlərə və müasirliyə ilk növbədə bir avropalı alim kimi müraciət etsə də, sonrakı tədqiqatlarında şərqli bir mütəfəkkir kimi tarixi hadisələri dəyərləndirmişdir.

РЕЗЮМЕ**Хураман АЛИЕВА****Жизнь и творчество Амина Маалуфа**

Ключевые слова: Амин Маалуф, журналист, газета «Ан-Нахар», писатель, восточно-художественное творчество, цивилизация Восток и Запад

В статье дается краткий обзор жизни и творчества Амина Маалуфа (25.02.1949) -араба-католика из ливанской столицы Бейрута. Начальное, среднее и высшее образование он получил во французской школе и университете Бейрута. Свою литературную карьеру он начал редактором местной бейрутской газеты «Ан-Нахар». В связи с тем, что в Бейруте в 1975 году создавалась Организация Освобождения Палестины и началась гражданская война, Маалуф стал беженцем во Франции с условием, что он никогда не вернется в Бейрут. Во Франции Маалуф продолжает работать журналистом в газете «Ан-Нахар». Его родным языком был арабский, тем не менее он писал свои произведения на французском языке. Он также вошел в историю как ученый, сочетающий события, о которых он рассказывал во многих своих романах, с исторической фантастикой. Амин Маалуф как известный писатель сумел влюбить читателя в захватывающие исторические события в форме философской сказки с фантастической перспективой. Актуальность творчества Амина Маалуфа в настоящее время заключается в его современном подходе к историческим событиям. В произведениях Амина Маалуфа сравниваются источники представлений о происшедших событиях и их связь с ценностями Востока и Запада. Очарование Амина Маалуфа проистекает из его преданности традициям восточного и западного рационализма. В своей работе он обращался в первую очередь к традиционным мотивам и современности как европейский ученый, однако в своих более поздних исследованиях он оценивал исторические события как восточный мыслитель.

SUMMARY**Khuraman ALIYEVA*****Amin Ma`aluf's Life and Creativity***

Keywords: *Amin Ma`aluf, journalist, "An-Nahar" newspaper, writer, oriental art, East-West civilization*

The article contains a brief overview of the life and activity of Amin Ma`aluf (February 25, 1949), a Catholic Arab in Beirut, Lebanon. He got his primary, secondary and higher education at a French school and university in Beirut. He began his literary career as an editor of a local newspaper, "An-Nahar" in Beirut. Due to the establishment of the Palestine Liberation Organization in 1975 and the out break of civil war in Beirut, Maluf remained in France as a refugee forever. However he continued to work as a journalist for Al-Nahar newspaper while living in France. Although his mother tongue was Arabic, he wrote his works in French. He made history as a writer who combined the events that he narrated in many of his novels with historical fiction. Amin Ma`aluf, as a famous writer, managed to make the reader fall in love with interesting historical events in the form of a philosophical tale of a fictional perspective. The relevance of A. Ma`aluf's works at present is his modern approach to historical events. The ideological sources of the events that took place and its connection with the Oriental values are compared in Amin Ma`aluf works. Amin Ma`aluf's charm stems from his devotion to the traditions of Oriental aesthetic style and Western rationalism. Although he, in the first place, addressed traditional motives and modernity in his work as a European scholar, he appreciated historical events as an Oriental thinker in his later research.